

злочинця. Мірою цієї поведінки виступає відповідність заподіяння шкоди особі, яка вчинила злочин, небезпечності посягання та обстановці її затримання.

3. З огляду на це, необхідно оцінити правомірність позбавлення життя злочинця при його затриманні. Така оцінка може бути зроблена на базі логічного та систематичного тлумачення відповідних норм КК. Так, ст.118 КК передбачає кримінальну відповідальність за умисне вбивство при перевищенні заходів, необхідних для затримання злочинця. Звідси можна зробити висновок: якщо таке перевищення не мало місця, а злочинець був свідомо позбавлений життя, то дії громадянина в такому випадку повинні визнаватись незлочинними. При цьому, однак, треба встановити, щоб було дотримано вимог щодо співмірності заподіяння смерті злочинцеві небезпечності вчиненого ним злочину та обстановці його затримання.

4. Вчинений злочин повинен бути умисним, тяжким або особливо тяжким (ч.4 та 5 ст. 12 КК). Звичайно, це злочин, пов'язаний з посяганням на життя людей та інші особливо важливі цінності. Крім того, обстановка затримання злочинця, що вчинив такий злочин, повинна бути несприятливою для громадянина, який здійснює затримання. Такою визнається обстановка, при якій співвідношення сил, можливостей особи, що затримує і злочинця більш-менш рівне, а також у випадку фізичної переваги злочинця над особою, що затримує. Нарешті, заподіяння смерті злочинцю повинно бути єдиним, крайнім, останнім способом його затримання. При цьому слід мати на увазі, що закон передбачає наявність у особи, яка затримує злочинця, саме наявності мети доставлення його відповідним органам влади, а не фактичне її досягнення. Тому заподіяння смерті злочинцю та наявність зазначеної мети його затримання не виключають одне одного.

5. На мій погляд, позиція щодо можливості позбавлення життя злочинця не суперечить, зокрема, Міжнародному пакту про громадянські і політичні права (ч. III ст. 6), де записано, що ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. В Конституції України теж забороняється лише "свавільне" позбавлення життя (ст. 27). Європейська конвенція з прав людини у ч. 1, ст.2 закріпила: "Право кожної людини на життя захищається законом". Частина 2 ст.2 зазначає: "Позбавлення життя не розглядається як порушення цієї статті, коли воно є наслідком неминучої потреби застосувати силу", зокрема, при захисті будь якої людини від незаконного насильства тощо.

6. Виходячи з вищесказаного, можна зробити висновок, що правомірне заподіяння смерті особі, що вчинила злочин, є соціально допустимою поведінкою, відповідає вимогам міжнародного і вітчизняного права і моральним засадам суспільства.

В. Крижанівський,
*аспірант Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ТЛУМАЧЕННЯ СУМНІВ НА КОРИСТЬ ОСОБИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ ТА США

Одним з найважливіших наслідків презумпції невинуватості є правило про тлумачення сумнівів на користь обвинуваченого (in dubio pro reo). Сутність вказаного правила полягає у тому, що якщо у суду виникають сумніви відносно тих чи інших доказів і якщо той чи інший факт можна витлумачити як на користь, так і на шкоду йому, то приймається рішення, сприятливе для обвинуваченого.

В Україні цьому правилу приділяють велике значення. І в Конституції України (ч.2 ст.62) і в КПК України (ч.2 ст.327) воно передбачене.

Обвинувальний вирок не може ґрунтуватися на припущеннях і постановляється лише при умові, коли в ході судового розгляду винність підсудного у вчиненні злочину доведена (ч.2 ст.327 КПК України).

І в США і в Україні сумніви у вину обвинуваченого виникають, якщо яка-небудь фактична обставина, що складає основу обвинувачення, недостатньо підтверджена зібраними у справі доказами. Так, внаслідок недостатності доказового матеріалу може виникнути сумнів у тому, чи мала місце подія злочину, чи був злочин результатом дій обвинуваченого, дія обвинуваченого навмисно чи необережно і т.д. Можуть виявитись сумнівними (внаслідок недоведеності) і ті фактичні дані, на основі яких встановлюються обставини, що складають кінцеву мету доказування.

У літературі висловлюється точка зору щодо необхідності тлумачення сумнівів на користь обвинуваченого лиш у той момент, коли вичерпано всі можливості по доказуванню і у той же час обвинувачення в цілому чи окремі обставини справи викликають сумніви, а подолати їх, незважаючи на всі зусилля слідчих і судових органів вже не видається можливим [1]. Лише у цих випадках, як правило, пов'язаних з тим, що на початку розслідування були допущені якісь упущення, через які не вдалось виявити необхідні докази, можливе застосування правила про тлумачення сумнівів на користь обвинуваченого.

Але Конституція України (ч.2 ст.62) зазначає, що на користь особи тлумачаться усі сумніви щодо доведеності її вини. Тобто не проводиться розподіл сумнівів за критерієм можливості їх подолання на такі, що можна і не можна усунути. Існують думки щодо необхідності уточнення формулювання у Конституції цього правила, а саме, що тлумачаться на користь особи сумніви, які не можна подолати, оскільки діюче формулювання прирікає слідчого, прокурора і суд на пасивність, оскільки наявність будь-якого сумніву зобов'язує слідчого, прокурора чи суд однозначно підходити до вирішення проблеми, тобто тлумачення сумнівів на користь особи, причому не вдаючись в аналіз самої суті сумнівних обставин.

Типовим зразком ступеня переконання суддів і присяжних в американських судах при винесенні обвинувального вироку по кримінальним справам виражалось у формулі – доказування чи переконання "за межами розумних сумнівів". Правило це з'явилося в американському судочинстві в кінці XVIII ст. і застосовувалося в першу чергу лише до найбільш небезпечних злочинів, бо вважалось дуже сильною вимогою. Пізніше воно було популяризоване юристом Старки, який виразив його (1824 р.) як переконання в "моральній достовірності за межами всяких розумних сумнівів". В американській судовій практиці це правило набуло широкого розповсюдження після відомого рішення, винесеного в 1850р. суддею Шоу по справі Вебстера. В ньому говориться, що "докази повинні встановити істину факту з розумною і моральною впевненістю, яка переконує, направляє і задовольняє розум та рішення". Це ми і розглядаємо як доказування за межами розумного сумніву [2].

Після подання всіх доказів і, зазвичай, вирішальних аргументів американський суддя говорить напутнє слово присяжним у формі викладу правових норм, які стосуються справи. Це ще називають "прикінцевим зверненням" до присяжних. Головна ціль напутнього слова судді – допомогти присяжним розібратися в обставинах розглянутої справи. Положення напутнього слова повинні бути сформульовані суддею достатньо зрозуміло для присяжних. Крім того, формулювання повинно бути таким, щоб суддю неможливо було пізніше звинуватити в тому, що він нав'язав присяжним певне рішення [3].

Присяжні вирішують найважливіше питання судового процесу – питання про вину чи невинуватість підсудного. Вони вирішують його на основі свого внутрішнього переконання, складеного в результаті оцінки розглянутих в суді доказів.

Ніякої відповідальності за своє рішення присяжні не несуть, хоча в очах суспільної думки нормальна відповідальність за вирішення справи по суті покладена на присяжних.

У кримінальній справі критерієм є "доведеність при відсутності обґрунтованого у ній сумніву". Так, наприклад, присяжним кажуть, що вони можуть визнати обвинуваченого винним лише тоді, коли з'ясують відсутність обґрунтованого сумніву у скоєні ним злочину, і повинні звільнити обвинуваченого, якщо мають обґрунтований сумнів у його вині. Обґрунтований сумнів – це сумнів, зумовлений будь-якою причиною і заснований на здоровому глузді. Він виникає під час справедливого й раціонального розгляду всіх доказів або за браком доказів у справі. Цей сумнів не туманний, теоретичний чи вигаданий, це такий сумнів, який примушує розумних людей вагатися, перш ніж діяти у справах, які мають для них важливе значення.

Отже, обвинувачення повинно довести "кожний факт", пов'язаний із злочинном, щоб "не існувало жодної розумної підстави для сумнівів". Може здатися дивним, що таке фундаментальне право не визначається в Біллі про права, а домислюється зі статей Конституції США про належну правову процедуру. Зі справи *Winshup v. United States* почали діяти дві різні вимоги. Перша - на журі та суддю покладається зобов'язання визначити, чи факти доведені таким чином, що усувається "жодна розумна підстава для сумнівів". Друга - вимога забороняє перекладати доведення певних фактів обвинувачення на відповідача. Він не повинен сам доводити власну невинуватість *Mullney v. Wilbur*, (1975). Проте це не виключає перекладення цього тягара на захист *Leland v. Oregon* (1952 р.) [4].

Правило про тлумачення сумнівів на користь обвинуваченого і в Сполучених Штатах, і в Україні по суті означає, що жодна з сумнівних обставин не може бути покладена в основу обвинувальних тез по кримінальній справі, тобто воно висуває вимогу повної і безумовної доведеності обвинувачення. Ця вимога має на меті охорону законних інтересів обвинуваченого і служить гарантією досягнення істини у справі.

Таким чином, правило про тлумачення сумнівів на користь обвинуваченого виступає гарантією не тільки для обвинуваченого – воно служить також гарантією досягнення мети правосуддя. Завдяки даному правилу досягається об'єктивна істина, так як обвинувачення ґрунтується тільки на безсумнівних доказах і безспірних фактах (ст.131, 323 КПК України). Однак не завжди суди і органи попереднього розслідування застосовують дане правило на користь обвинуваченого.

Література

1. *Гриненко А.В., Кожевников Г.К., Шумилин С.Ф. Принцип презумпції невиновості і його реалізація в досудебном уголовном процессе. – Харьков, 1997.*
2. *Старченко А. Философия права и принципы правосудия в США. – М., 1969.*
3. *Бернхем В. Вступ до права та правової системи США. К.: Україна, – 1999.*
4. *Бернхем В. Вступ до права та правової системи США. К.: Україна, – 1999.*

Р. Куйбіда,

*студент I курсу магістратури
юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ПРИНЦИПИ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА

Питання про необхідність створення адміністративних судів перейшло з площини дискусійності до визнання такої необхідності на законодавчому рівні. Новий Закон "Про судоустрій України" від 7 лютого 2002 року передбачає утворення протягом трьох років системи спеціалізованих адміністративних судів, які б розглядали спори у сфері державного управління та місцевого самоврядування. Спрямованість переважної більшості таких спорів можна визначити словами "особа проти влади".

У зв'язку зі створенням адміністративних судів особливої актуальності набуває питання про необхідність виділення з цивільного процесу норм, що регулюють судові провадження в адміністративних справах. Це усі категорії справ, що виникають з адміністративно-правових відносин (підрозділ Б розділу III ЦПК), а також справи з приводу встановлення неправильності в актах громадянського стану (глава 36 ЦПК), оскарження нотаріальних дій чи відмови у їх вчиненні (глава 39 ЦПК), які за своєю природою є суто адміністративними. Адміністративний процес має бути регламентований окремим кодексом. Це зумовлено насамперед тим, що, виходячи з правової природи адміністративних спорів, діяльність адміністративних судів має бути заснована на дещо інших принципах, ніж ті, що існують у цивільному судочинстві.

З позицій *de lege ferenda* пропонуємо визначити в Адміністративному процесуальному кодексі такі принципи адміністративного судочинства:

- 1) верховенство права й законність;
- 2) розподіл влади;
- 3) рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом;
- 4) офіційність;
- 5) презумпція вини державного органу чи органу місцевого самоврядування, дії (рішення) чи бездіяльність якого оскаржуються;
- 6) гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами;
- 7) забезпечення апеляційного і касаційного оскарження рішення адміністративного суду;
- 8) обов'язковість рішень адміністративного суду;
- 9) запобігання адміністративним судом заподіяння шкоди.

Принципи верховенства права й законності, рівності учасників, гласності судового процесу та його фіксування технічними засобами, забезпечення оскарження судових рішень є загальними засадами судочинства, тому детально зупинятися на них нема потреби.

Але на **принцип верховенства права** хотілося б звернути увагу. В адміністративному судочинстві він набуває особливої ваги, оскільки предметом розгляду в адміністративних судах найчастіше будуть правові акти. Відповідно до принципу верховенства права людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави. А це означає, що адміністративний суд не повинен застосовувати положення правового акту, у тому числі закону, якщо його застосування суперечитиме конституційним принципам права чи порушуватиме права та свободи людини і громадянина.